Επιτροπή κοινωνικής προστασίας

ΚΥΡΙΑ ΜΗΝΥΜΑΤΑ

<u>Μήνυμα 1</u>: Κατά την τελευταία δεκαετία, η οικονομική μεγέθυνση και η ανάπτυξη της απασχόλησης έχουν βελτιώσει γενικότερα το συνολικό βιοτικό επίπεδο και πολλές κυβερνήσεις είχαν τη δυνατότητα να διοχετεύσουν περισσότερους πόρους στις παρεμβάσεις κοινωνικής πολιτικής. Ωστόσο, παρά τον σαφή ανακατενεμητικό αντίκτυπο της κοινωνικής προστασίας, οι ανισότητες συχνά σημείωσαν αύξηση και η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός εξακολουθούν να αποτελούν σοβαρότατο ζήτημα στις περισσότερες χώρες της ΕΕ, ενώ υπάρχουν ουσιαστικές διαφορές ανά την Ευρώπη.

Γενικά, οι πλουσιότερες χώρες διοχετεύουν μεγαλύτερο μερίδιο του ΑΕγχΠ στις κοινωνικές δαπάνες και η οικονομική μεγέθυνση έχει επιτρέψει σε πολλές κυβερνήσεις να διοχετεύσουν περισσότερους πόρους σε παρεμβάσεις κοινωνικής πολιτικής. Ωστόσο σύμφωνα με εμπειρικά στοιχεία[1] οι εισοδηματικές ανισότητες έχουν αυξηθεί στις περισσότερες χώρες της ΕΕ από τα μέσα της δεκαετίας του '80. Οι εν λόγω τάσεις είχαν ήδη επισημανθεί στο πλαίσιο του «απολογισμού της κοινωνικής πραγματικότητας»[2]. Οι περισσότερες διαφοροποιήσεις στις ανισότητες σημειώθηκαν μεταξύ των μέσων της δεκαετίας του '80 και των μέσων της δεκαετίας του '90. Κατά τα τελευταία 10 έτη, στις περισσότερες περιπτώσεις οι ανισότητες έχουν παραμείνει σταθερές, με εξαίρεση ορισμένες χώρες. Πέρα από τις εν λόγω γενικές εξελίξεις, παρατηρήθηκαν αποκλίνουσες τάσεις σε διάφορα επίπεδα της κατανομής του εισοδήματος. Στις περισσότερες χώρες, τα ανώτατα εισοδήματα αυξήθηκαν σχετικά ταχύτερα από ό,τι τα μέσα εισοδήματα. Σε ορισμένες χώρες, τα χαμηλά εισοδήματα αυξήθηκαν τόσο ώστε να φθάσουν τα διάμεσα εισοδήματα, ενώ σε άλλες χώρες οι ανισότητες επίσης επεκτάθηκαν στην κατώτερη βαθμίδα της κατανομής.

Βασικός παράγοντας για την εν λόγω κατάσταση είναι η **αύξηση της ανισότητας αποδοχών** μεταξύ των εργαζομένων πλήρους χρόνου, η οποία **ενισχύεται περαιτέρω από την ανάπτυξη των ακούσιων συμβάσεων μερικής και προσωρινής απασχόλησης**. Ο κατακερματισμός της αγοράς εργασίας αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την αύξηση της ανισότητας των αποδοχών, όχι μόνον γιατί οι εργαζόμενοι με άτυπη απασχόληση τείνουν να εργάζονται λιγότερες ώρες ετησίως, αλλά επίσης επειδή γενικά αμείβονται λιγότερο ανά ώρα, *συνεκτιμώμενων και των διαφορών σε ό,τι αφορά την εκπαίδευση και την επαγγελματική εμπειρία*. Συνεπώς τα διαθέσιμα στοιχεία καταδεικνύουν ότι, σε πολλά κράτη μέλη, υπό την προϋπόθεση ότι οι λοιποί όροι παραμένουν αμετάβλητοι, διαπιστώνεται σοβαρή μισθολογική υστέρηση σε περίπτωση προσωρινής ή μερικής απασχόλησης.

Οι σχετικοί κίνδυνοι φτώχειας αυξήθηκαν στα περισσότερα κράτη μέλη στο διάστημα μεταξύ των μέσων της δεκαετίας του '80 και των μέσων της δεκαετίας του '90 και στις περισσότερες περιπτώσεις, είτε αυξήθηκαν είτε παρέμειναν στάσιμοι στο διάστημα μεταξύ των μέσων της δεκαετίας του '90 και των μέσων της δεκαετίας του 2000. Κατά την εν λόγω δεύτερη δεκαετία διαπιστώθηκε μετατόπιση του βάρους των κινδύνων φτώχειας από την ηλικιακή ομάδα των ηλικιωμένων στην ηλικιακή ομάδα των νεότερων ατόμων. **Η παιδική φτώχεια**

---

[1] Στοιχεία που προκύπτουν από την έκθεση του ΟΟΣΑ με τίτλο «Growing Unequal» στη διεύθυνση http://www.criss-ineq.org και από το ερευνητικό σχέδιο INEQ με χρηματοδότηση της ΕΚ στη διεύθυνση http://www.oecd.org/document/53/0,3343,en_2649_33933_41460917_1_1_1_1,00.html

[2] http://ec.europa.eu/citizens_agenda/social_reality_stocktaking/index_en.htm

Διεύθυνση: The Social Protection Committee, c/o Directorate E2 DG EMPL (J27 1/201),
European Commission, B-1049 Brussels- Belgium
Τηλέφωνο: +32.2.29 63813, φαξ: +32.2.299.05.09, Email: stefano.paci@ec.europa.eu

παρέμεινε σταθερή ή αυξήθηκε στις περισσότερες χώρες της ΕΕ, ενώ οι κίνδυνοι φτώχειας γενικά μειώθηκαν για τους ηλικιωμένους (αν και διατηρούνται σε σχετικά υψηλά επίπεδα σε ορισμένα κράτη μέλη) λόγω της ωρίμασης των συστημάτων συνταξιοδότησης (συμπεριλαμβανομένων των μεταρρυθμίσεων των ελάχιστων συντάξεων).

Ο **σχεδιασμός του συστήματος φόρων-παροχών έχει ζωτική σημασία** ως προς τον προσδιορισμό του τρόπου και του βαθμού στον οποίο το εν λόγω σύστημα επηρεάζει τις εισοδηματικές ανισότητες και ανακατανέμει τους πόρους στους φτωχούς. Σημαντικά στοιχεία αποτελούν η προοδευτικότητα των φόρων και των παροχών και ο βαθμός στοχοθέτησης και προϋποθέσεων των παροχών που ενδέχεται να δημιουργήσουν αντικίνητρα, στην περίπτωση που ο σχεδιασμός δεν είναι αποτελεσματικός. Στις περισσότερες χώρες, ο ανακατανεμητικός αντίκτυπος των παροχών είναι υψηλότερος σε σχέση με τους φόρους (ιδίως όταν εξαιρούνται οι συντάξεις). Με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία, σημειώνεται μεγάλη διακύμανση μεταξύ των κρατών μελών όσον αφορά την καθαρή χρηματική υποστήριξη προς τα νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος (που κυμαίνεται από την κατώτατη τιμή του 20% έως την ανώτατη τιμή του 87% του διαθέσιμου εισοδήματος του φτωχότερου δεκατημορίου σε διαφορετικά κράτη μέλη). Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΕ οι κοινωνικές μεταβιβάσεις εκτός των συντάξεων μειώνουν ουσιαστικά τους κινδύνους φτώχειας, αλλά ο βαθμός στον οποίο αυτό επιτυγχάνεται ποικίλλει σημαντικά στα κράτη μέλη (με ποσοστό μείωσης της φτώχειας που κυμαίνεται από 50% ή περισσότερο σε ορισμένες χώρες μέχρι 19% ή λιγότερο σε άλλες χώρες). Με αυτόν τον τρόπο επίσης αντικατοπτρίζονται οι διαφορές στο μέγεθος των δαπανών, οι οποίες κυμαίνονται μεταξύ 12% και 30% του ΑΕγχΠ. Απαιτούνται μεγαλύτερες προσπάθειες για την καλύτερη κατανόηση των καθοριστικών παραγόντων της αποδοτικότητας και της αποτελεσματικότητας των συστημάτων φόρων-παροχών.

Κατά τα τελευταία έτη (2005-2007), μόνο οι χώρες με πολύ υψηλά ποσοστά μέσης ανάπτυξης ετησίως (πάνω από 5%) σημείωσαν σημαντικές βελτιώσεις στο επίπεδο διαβίωσης των φτωχών (που απεικονίζονται από την εκτεταμένη μείωση των ποσοστών που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή υλικής στέρησης). Στις εν λόγω χώρες, η ανάπτυξη πράγματι φαίνεται να έχει βοηθήσει τους φτωχούς. Για τις χώρες με μέσα ποσοστά ανάπτυξης κάτω από 5%, είναι πολύ λιγότερο σαφής η σχέση μεταξύ ανάπτυξης και συνθηκών διαβίωσης των φτωχών. Γενικά, η οικονομική ανάπτυξη κατέστησε δυνατή την «διάβρωση» των τομέων σοβαρότατης στέρησης, ιδίως (αλλά όχι αποκλειστικά) στα νέα κράτη μέλη, αλλά η σχετική φτώχεια δεν έχει μειωθεί και αντίθετα έχει αυξηθεί σε ορισμένες χώρες που παραδοσιακά χαρακτηρίζονταν από «καλές επιδόσεις».

<u>Μήνυμα 2</u>: Η διατήρηση της θέσης εργασίας παραμένει η καλύτερη διασφάλιση κατά της φτώχειας και του αποκλεισμού. Ωστόσο, οι πρόσφατες αυξήσεις του ποσοστού απασχόλησης δεν έχουν καλύψει επαρκώς τα άτομα τα πλέον απομακρυσμένα από την αγορά εργασίας και οι θέσεις εργασίας δεν έχουν συμβάλει πάντοτε ώστε να απεγκλωβιστούν τα άτομα από τη φτώχεια. Ορισμένες ομάδες εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν συγκεκριμένα εμπόδια όπως η μειωμένη πρόσβαση στην κατάρτιση για τα άτομα με χαμηλή εξειδίκευση, η έλλειψη υπηρεσιών υποστήριξης ή ο κακός σχεδιασμός των παροχών, εμπόδια τα οποία δημιουργούν χρηματοοικονομικά αντικίνητρα. Ο κατακερματισμός της αγοράς εργασίας εμμένει και συνδυάζεται με την έλλειψη ποιοτικών θέσεων εργασίας. Η ανάπτυξη επισφαλών μορφών απασχόλησης, οι οποίες συχνά χαρακτηρίζονται από ισχυρή διάσταση του φύλου, έχει συμβάλει σε σταθερά υψηλά επίπεδα φτωχών εργαζομένων. Πρέπει να αντληθούν διδάγματα από τα εν λόγω στοιχεία με μέτρα πρόληψης, καθώς η κρίση επιδεινώνει ουσιαστικά τον

συνεχιζόμενο αποκλεισμό. Οι ενεργητικές στρατηγικές ένταξης δεν είναι κρίσιμης σημασίας μόνον για την υποστήριξη των πλέον ευάλωτων κατά την κρίση, αλλά επίσης για τον περιορισμό των απωλειών σε ανθρώπινο κεφάλαιο, καθώς και για τη διατήρηση των δυνατοτήτων μελλοντικής ανάπτυξης.

Ενώ αναγνωρίζονται τα συνολικά οφέλη της ευρύτερης συμμετοχής στην αγορά εργασίας, η έκθεση επισημαίνει επίσης ορισμένες βασικές τάσεις σύμφωνα με τις οποίες το ποσοστό απασχόλησης δεν κάλυπτε πάντα τους πλέον απομακρυσμένους από την αγορά εργασίας και ότι οι θέσεις εργασίας που δημιουργήθηκαν δεν συνέβαλαν πάντοτε σε αξιοπρεπές βιοτικό επίπεδο.

Έχει σημειωθεί σημαντική πρόοδος όσον αφορά την αύξηση των ποσοστών απασχόλησης ανά την Ευρώπη, ιδίως των γυναικών, καθώς και την ανατροπή των αρνητικών τάσεων όπως η μείωση της συμμετοχής των εργαζομένων μεγαλύτερης ηλικίας. Πράγματι, τα ποσοστά ανεργίας μειώθηκαν σημαντικά στην ΕΕ (από 8,6% το 2000 σε 7,1% το 2007) και η αυξημένη συμμετοχή των γυναικών ως πηγών δευτερεύοντος εισοδήματος, καθώς και των εργαζομένων μεγαλύτερης ηλικίας (ιδίως μέσω της δυνατότητας μερικής απασχόλησης) έχει συμβάλει στη βελτίωση του εισοδήματος πολλών νοικοκυριών.

Ωστόσο, κατά την έναρξη της κρίσης περίπου το ένα τρίτο του πληθυσμού σε ηλικία εργασίας στην ΕΕ δεν εργαζόταν (άνεργοι ή μη ενεργοί). Επιπλέον, σύμφωνα με τα στοιχεία, οι αυξήσεις στα ποσοστά απασχόλησης που διαπιστώθηκαν σε όλες τις χώρες της ΕΕ πριν από την κρίση συνυπήρχαν με **σημαντικούς αριθμούς εργαζομένων σε επισφαλείς θέσεις εργασίας, φτωχών εργαζομένων και νοικοκυριών με ανέργους**. Η υποαπασχόληση και οι επισφαλείς μορφές συμβάσεων περιορίζουν το θετικό αντίκτυπο της ένταξης περισσότερων ατόμων στην αγορά εργασίας. Τα μονογονικά νοικοκυριά, που έχουν αυξηθεί κατά τις τελευταίες δεκαετίες, τείνουν να είναι περισσότερο ευάλωτα στην αγορά εργασίας.

Η εμπειρία από την τρέχουσα δεκαετία έχει επιβεβαιώσει ότι η βελτίωση της πρόσβασης σε ποιοτικές θέσεις εργασίας βοηθά τα άτομα να απεγκλωβιστούν από τη φτώχεια. Η διατήρηση της θέσης εργασίας παραμένει η καλύτερη διασφάλιση κατά της φτώχειας και του αποκλεισμού, καθώς ο κίνδυνος της φτώχειας που αντιμετωπίζουν οι ενήλικες σε ηλικία εργασίας, οι οποίοι δεν εργάζονται (άνεργοι ή μη ενεργοί) είναι υπερτριπλάσιος σε σχέση με αυτούς που εργάζονται (27% έναντι 8%). Ωστόσο, μια θέση εργασίας δεν αποτελεί πάντοτε εγγύηση κατά του κινδύνου της φτώχειας και οι **φτωχοί εργαζόμενοι** αντιπροσωπεύουν το 1/3 των ενηλίκων σε ηλικία εργασίας που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας. Το 2007, το 8% των απασχολούμενων ατόμων ζούσαν κάτω από το όριο της φτώχειας. Η φτώχεια στην εργασία συνδέεται με την επαγγελματική κατάσταση των ατόμων και αφορά παράγοντες όπως η χαμηλή αμοιβή, η χαμηλή ειδίκευση, η επισφαλής απασχόληση ή η υποαπασχόληση. Από το 2000, η **ανάπτυξη της προσωρινής απασχόλησης, της μερικής απασχόλησης** (συμπεριλαμβανομένης της ακούσιας μερικής απασχόλησης) και, ορισμένες φορές, οι **στάσιμες αμοιβές έχουν αυξήσει τον αριθμό των ατόμων με χαμηλό ετήσιο εισόδημα**. Οι εν λόγω τάσεις επηρέασαν ιδίως τις γυναίκες και τους εργαζόμενους νεαρής ηλικίας. Επίσης, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι για ένα μέρος των εργαζομένων οι εν λόγω θέσεις εργασίας δεν αποτελούν ενδιάμεσο βήμα προς καλύτερες θέσεις εργασίας.

Αξίζει να επισημανθεί ότι οι καταστάσεις φτώχειας συνδέονται επίσης με το είδος του νοικοκυριού των ατόμων. Η φτώχεια στην εργασία συνδέεται συχνά με τη χαμηλή ένταση εργασίας, δηλ. καταστάσεις όπου υπάρχουν υπερβολικά λίγοι ενήλικες που εργάζονται στο νοικοκυριό ή δεν εργάζονται αρκετά ώστε να καλύψουν τις βιοποριστικές ανάγκες (υπερβολικά λίγες ώρες ή μόνο για μέρος του έτους). Τα μονογονικά νοικοκυριά, καθώς και

οι οικογένειες με ένα και μοναδικό εισόδημα, αντιμετωπίζουν τους υψηλότερους κινδύνους φτώχειας.

Η τελευταία δεκαετία επίσης χαρακτηρίστηκε από τη διατήρηση της ύπαρξης **ομάδων ατόμων που παραμένουν εκτός ή στο περιθώριο της αγοράς εργασίας** και που συχνά αντιμετωπίζουν πολλαπλούς φραγμούς για την είσοδο στην αγορά εργασίας (μεταξύ των οποίων η χαμηλή ειδίκευση, οι ευθύνες φροντίδας, η ηλικία, η προέλευση από οικογένεια μεταναστών, καθώς και άλλοι παράγοντες διακριτικής μεταχείρισης κ.λπ.). Οι χειρότερες περιπτώσεις αφορούν τα νοικοκυριά όπου κανένα μέλος δεν εργάζεται. Το 2007 στην ΕΕ των 27, το 9,3% των ενηλίκων σε ηλικία εργασίας προερχόταν από **νοικοκυριά χωρίς εργαζόμενους** έναντι του 10,2% το 2001. Αυτή η βελτίωση δεν έχει καλύψει τις οικογένειες με παιδιά στον ίδιο βαθμό και το 2007 το 9,4% των παιδιών εξακολουθούσαν να διαμένουν σε νοικοκυριά χωρίς εργαζόμενους έναντι 9,5% το 2001, ενώ η κρίση ενδέχεται να αυξήσει τον αριθμό των οικογενειών που εξαρτώνται αποκλειστικά από τις κοινωνικές παροχές.

Η αύξηση της απασχόλησης οφείλεται κυρίως στην αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας και, σε ορισμένο βαθμό, στην παράταση της επαγγελματικής ζωής των εργαζομένων μεγαλύτερης ηλικίας. Ωστόσο, σε πολλές χώρες οι **γυναίκες που είναι οι πλέον απομακρυσμένες από την αγορά εργασίας** (μόνες μητέρες, γυναίκες με χαμηλή ειδίκευση, κ.λπ.) εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν σημαντικά εμπόδια στην εξεύρεση εργασίας και δη συμφέρουσας εργασίας (έλλειψη παιδικής φροντίδας ή φροντίδας άλλων εξαρτώμενων ατόμων, ακούσια μερική απασχόληση, έλλειψη μέτρων συνδυασμού προσωπικής και επαγγελματικής ζωής). Η κατάσταση των **μεταναστών** επίσης βελτιώθηκε ελάχιστα κατά την εν λόγω περίοδο. Συγκεκριμένα, στις χώρες που υποδέχονται εδώ και πολλά χρόνια μετανάστες, τα εν λόγω άτομα έχουν πολύ χαμηλότερα ποσοστά απασχόλησης σε σχέση με τον αυτόχθονα πληθυσμό, ακόμα και για τις δεύτερες γενεές. Η τρέχουσα κρίση ενδέχεται να επιδεινώσει σημαντικά την κατάσταση των εν λόγω εργαζομένων, που ήταν ήδη ευάλωτοι πριν την κρίση.

Η εθνική εμπειρία από τις προηγούμενες κρίσεις καταδεικνύει ότι σε ορισμένες περιπτώσεις οι βραχυπρόθεσμες αντιδράσεις στην αύξηση της ανεργίας όχι μόνον είχαν ως αποτέλεσμα τις ατομικές αποσύρσεις από την αγορά εργασίας, αλλά επίσης σημείωσαν μακροπρόθεσμο αρνητικό αντίκτυπο στην κοινωνία ως σύνολο. **Τα αποθέματα των μακροχρόνια ανέργων ή των μη ενεργών τείνουν να διατηρούνται για μεγάλο διάστημα μετά την έναρξη της ανάκαμψης,** γεγονός το οποίο καταδεικνύει τη σημασία των **ενεργών πολιτικών κοινωνικής ασφάλισης**. Μεταξύ των στοιχείων της κρίσης με μακροπρόθεσμο αντίκτυπο σε ορισμένες χώρες είναι ο αυξανόμενος αριθμός των ατόμων που μεταβαίνουν σε καθεστώς μακροπρόθεσμης ασθένειας και αναπηρίας, ή πρόωρης συνταξιοδότησης. Από τα εν λόγω άτομα τα περισσότερα ενδέχεται να μην εισέλθουν ή να μην επιστρέψουν ποτέ στην αγορά εργασίας.

Η ανασκόπηση των κύριων εξελίξεων πολιτικής που προορίζονταν να καλύψουν τις τάσεις που περιγράφηκαν παραπάνω επισημαίνει ότι έχει επιτευχθεί ορισμένη πρόοδος ως προς την προώθηση των μέτρων ενεργοποίησης σε όλες τις χώρες της ΕΕ, αλλά πρέπει να καταβληθούν μεγαλύτερες προσπάθειες για την κάλυψη των πλέον ευάλωτων εργαζομένων, ιδίως σε σχέση με την πρόσβαση στη διά βίου μάθηση, καθώς σύμφωνα με τα στοιχεία, **οι εργαζόμενοι χαμηλής ειδίκευσης εξακολουθούν να συμμετέχουν όλο και λιγότερο στην κατάρτιση σε σχέση με το μέσο εργαζόμενο**. Κατ' αυτόν τον τρόπο τονίζεται η σημασία των βιώσιμων επενδύσεων στην εκπαίδευση και την κατάρτιση. Στο πλαίσιο της ανασκόπησης επίσης διαπιστώνεται ότι απαιτούνται συγκεκριμένα μέτρα ενεργοποίησης για την κάλυψη των διαφόρων κατηγοριών των εργαζομένων: νέοι, γυναίκες (παιδική φροντίδα και

μεταρρύθμιση της οικογενειακής υποστήριξης), εργαζόμενοι μεγαλύτερης ηλικίας.

Σύμφωνα με την εν λόγω ανάλυση επισημαίνεται επίσης ότι ενώ έχει επιτευχθεί ορισμένη **πρόοδος ως προς τη μείωση των χρηματοοικονομικών αντικινήτρων,** ώστε τα άτομα να εργαστούν και να εργάζονται περισσότερο**, πρέπει να δοθεί προσοχή στην επάρκεια των παροχών**, ιδίως σε κράτη μέλη με σοβαρές αδυναμίες και κενά στα δίκτυα ασφάλειάς τους. Αυτό μαρτυρεί ότι και οι δύο στόχοι πρέπει να επιδιωχθούν παράλληλα. Επιπλέον, τα χρηματοοικονομικά αντικίνητρα δεν αποτελούν τα μοναδικά εμπόδια στη συμμετοχή στην αγορά εργασίας, καθώς οι επαρκείς και εξατομικευμένες υπηρεσίες υποστήριξης διαδραματίζουν βασικό ρόλο. Τέλος, η ανεπάρκεια των δικτύων ασφαλείας δεν αποτελεί μόνον αιτία για τη διατήρηση της φτώχειας, αλλά επίσης και εμπόδιο στην επανένταξη στην αγορά εργασίας και στην κοινωνία.

Η έκθεση επισημαίνει ότι πρέπει να καταβληθούν περισσότερες προσπάθειες ώστε να εξασφαλιστεί ότι οι αγορές εργασίας της ΕΕ είναι πραγματικά χωρίς αποκλεισμούς και οδηγούν σε μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή. Προκειμένου να καλυφθούν οι πλέον ευάλωτοι, χωρίς απαραίτητα να αυξηθούν οι δαπάνες, μπορεί να ενισχυθεί η αποτελεσματικότητα των μέτρων που περιγράφηκαν παραπάνω, εφόσον **ενταχθούν στο πλαίσιο ενεργητικών στρατηγικών ένταξης.**

<u>Μήνυμα 3</u>: Οι περασμένες δεκαετίες των μεταρρυθμίσεων των συστημάτων κοινωνικής προστασίας έχουν αναβαθμίσει τη μακροπρόθεσμη χρηματοοικονομική βιωσιμότητα των εν λόγω συστημάτων. Ωστόσο, εκκρεμούν ζητήματα που πρέπει να επιλυθούν σε ό,τι αφορά την προσβασιμότητα και την επάρκεια της κοινωνικής προστασίας. Τα υψηλότερα ποσοστά απασχόλησης, η μεγαλύτερη διάρκεια της επαγγελματικής ζωής και το αυξημένο προσδόκιμο υγιούς ζωής θα παίξουν σημαντικό ρόλο στην εξασφάλιση τόσο της επάρκειας, όσο και της βιωσιμότητας της κοινωνικής προστασίας. Στην περίπτωση των συντάξεων αυτό θα εφαρμοστεί τόσο στα χρηματοδοτούμενα όσο και στα ανταποδοτικά συστήματα. Πρέπει να συνεχιστούν οι προσπάθειες για τον εκσυγχρονισμό όλων των επιπέδων λειτουργίας της κοινωνικής προστασίας προκειμένου να εξασφαλιστεί η αποτελεσματική πρόσβαση σε ποιοτικές υπηρεσίες για όλους με παράλληλη συνεισφορά στην αποτελεσματικότητα των δημόσιων δαπανών. Ειδικότερα, ο εκσυγχρονισμός της υγειονομικής περίθαλψης και της μακροχρόνιας φροντίδας μπορεί να βελτιώσει την υγεία ολόκληρου του πληθυσμού και του εργατικού δυναμικού.

Ο βαθμός στον οποίο τα συστήματα κοινωνικής προστασίας ενθαρρύνουν την κοινωνική και την ενεργή ένταξη όσο μεγαλώνει ηλικιακά ο πληθυσμός, έχει αποτελέσει κρίσιμο στοιχείο στο πλαίσιο των προηγούμενων μεταρρυθμίσεων. Τα κράτη δαπανούν μεγάλο μερίδιο του ΑΕγχΠ τους στις κοινωνικές δαπάνες και η οικονομική μεγέθυνση έχει δώσει τη δυνατότητα σε πολλές κυβερνήσεις να διοχετεύσουν περισσότερους πόρους σε παρεμβάσεις κοινωνικής πολιτικής. Οι συντάξεις γήρατος και οι παροχές ασθενείας και υγείας αντιπροσωπεύουν τον κύριο όγκο των δαπανών σε όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ. Κατά τα τελευταία έτη η επιτροπή κοινωνικής προστασίας (ΕΚΠ) έχει πραγματοποιήσει σημαντικό αναλυτικό έργο με εστίαση στην επάρκεια και την καθολικότητα της προστασίας, τη βιωσιμότητα των συστημάτων, καθώς και την ανάγκη εξισορρόπησης των δύο εν λόγω στόχων μέσω του εκσυγχρονισμού.

Οι συντάξεις αποτελούν, με μεγάλη διαφορά, τη μεγαλύτερη δαπάνη της κοινωνικής προστασίας (46% το 2006). Κατά τα τελευταία έτη, τα κράτη μέλη προέβησαν σε μεταρρύθμιση των συνταξιοδοτικών τους συστημάτων με τη θέσπιση αυστηρότερων κριτηρίων επιλεξιμότητας για τις δημόσιες συντάξεις, τη μείωση των προβλεπόμενων

επιπέδων συντάξεων σε σχέση με τους μισθούς, την αύξηση των κινήτρων ώστε τα άτομα να εργάζονται περισσότερο και για μεγαλύτερο διάστημα και την αύξηση του ρόλου των συνταξιοδοτικών παροχών με ιδιωτική διαχείριση. Κατά συνέπεια, παρά το γεγονός ότι ο αντίκτυπος των δημογραφικών αλλαγών ελλείψει μεταρρυθμίσεων θα αύξανε τις δαπάνες για τις δημόσιες συντάξεις κατά περίπου 9 ποσοστιαίες μονάδες του ΑΕγχΠ της ΕΕ μεταξύ 2007 και 2060, οι πρόσφατες μεταρρυθμίσεις των συνταξιοδοτικών συστημάτων αναμένονται να μειώσουν την εν λόγω αύξηση κατά μόλις 2,4 ποσοστιαίες μονάδες, με αποτέλεσμα οι εκτιμώμενες δαπάνες να ανέλθουν σε 12,5% του ΑΕγχΠ το 2060.

Λόγω των μεταρρυθμίσεων μειώνεται ο ρόλος των δημόσιων συνταξιοδοτικών παροχών επί του συνόλου των συνταξιοδοτικών παροχών, παρά το γεγονός ότι οι κρατικές συντάξεις προβλέπεται να διατηρήσουν το χαρακτήρα της κύριας πηγής εισοδήματος για τους συνταξιούχους σε σχεδόν όλα τα κράτη μέλη. Τα θεωρητικά ποσοστά αναπλήρωσης, τα οποία δείχνουν τα επίπεδα συντάξεων σε σχέση με τον τελευταίο μισθό, προβλέπεται να μειωθούν κατά μέσο όρο κατά αρκετές ποσοστιαίες μονάδες και ορισμένα κράτη μέλη θα πρέπει να σημειώσουν μείωση κατά περίπου 20 ποσοστιαίες μονάδες. Ο εν λόγω αρνητικός αντίκτυπος στην επάρκεια των συντάξεων θα μπορούσε να αντισταθμιστεί εν μέρει με την παράταση της επαγγελματικής ζωής, μέσω της βελτίωσης της δυνατότητας και των ευκαιριών για όλους τους εργαζομένους, ώστε να διατηρήσουν τη θέση εργασίας τους με την ενίσχυση της δυνατότητας συνεισφοράς και με τη βελτίωση της χρηματοοικονομικής και της διοικητικής διαχείρισης των συνταξιοδοτικών συστημάτων. Για παράδειγμα, δύο επιπλέον έτη συνεισφορών θα μπορούσαν να αυξήσουν τα θεωρητικά ποσοστά αναπλήρωσης στην πλειονότητα των κρατών μελών κατά 4 έως 9 ποσοστιαίες μονάδες και να συμβάλουν στη μείωση του ανοίγματος της επάρκειας, καθώς και της έντασης στο τρίγωνο των αυξανόμενων συνεισφορών και των μειωμένων δαπανών. Τα ποσοστά αναπλήρωσης από ιδιωτικές συντάξεις επίσης αναμένεται να αυξηθούν, παράλληλα με την αύξηση των αντίστοιχων συνταξιοδοτικών εισφορών σε απάντηση στη γήρανση και τις δημογραφικές αλλαγές. Η τρέχουσα οικονομική κρίση και μελέτες που πραγματοποιήθηκαν στο παρελθόν έχουν ωστόσο επισημάνει την ανάγκη για την παρακολούθηση του κινδύνου που δημιουργούν οι εν λόγω συντάξεις για διάφορες κοινωνικοοικονομικές ομάδες και έχουν τονίσει τη σημασία των επαρκών ελαχίστων συντάξεων.

Τα συστήματα υγειονομικής περίθαλψης και μακροπρόθεσμης φροντίδας αποτελούν τη δεύτερη σημαντικότερη συνιστώσα κοινωνικής προστασίας και η διαθεσιμότητα, η προσιτότητα και η ποιότητα της περίθαλψης μπορούν να επηρεάσουν σημαντικά τις πιθανότητες εξάλειψης των ασθενειών, αποφυγής της θνησιμότητας και εξασφάλισης ανεξάρτητης διαβίωσης. Η αξιοσημείωτη βελτίωση της υγείας του πληθυσμού της ΕΕ κατά τις τελευταίες δεκαετίες έχει συνδεθεί με την ευρύτερα διαδεδομένη υγειονομική περίθαλψη, δηλ. με την αύξηση των πόρων που διοχετεύονται στα συστήματα υγειονομικής περίθαλψης και τη δικαιότερη κατανομή των εν λόγω πόρων. Επίσης έχει αναγνωριστεί ότι η καλή υγεία συμβάλλει στην οικονομική ευημερία μέσω της βελτίωσης της συμμετοχής στην αγορά εργασίας, όπως και στην αναβάθμιση της παραγωγικότητας, καθώς και στην αύξηση της συμμετοχής σε άλλες κοινωνικές δραστηριότητες.

Ωστόσο, **ανισότητες υγείας** υφίστανται μεταξύ διάφορων κρατών μελών της ΕΕ και μεταξύ κοινωνικών ομάδων εντός των κρατών μελών και **έχουν αυξηθεί τις πρόσφατες δεκαετίες**. Αυτό οφείλεται εν μέρει στο γεγονός ότι ορισμένα συστήματα υγειονομικής περίθαλψης δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους και ότι σε πολλές χώρες, διάφορα χρηματοοικονομικά και οργανωτικά εμπόδια εμποδίζουν την πρόσβαση σε έγκαιρη και αποτελεσματική υγειονομική περίθαλψη για ορισμένες ομάδες του πληθυσμού. Επίσης πρέπει να σημειωθεί ότι τα υψηλά επίπεδα κακής κατάστασης υγείας σε τμήματα του πληθυσμού της ΕΕ συνεπάγονται

σημαντικό κόστος ευκαιρίας για την Ένωση, καθώς είναι ζημιογόνα για την απασχόληση, την παραγωγικότητα και την ανάπτυξη. Η κακή υγεία που μπορεί να αποφευχθεί δημιουργεί επίσης περιττή πίεση στους κρατικούς προϋπολογισμούς.

Ωστόσο, οι δαπάνες έχουν αυξηθεί διαχρονικά και η γήρανση, η τεχνολογία και οι αυξανόμενες προσδοκίες δημιουργούν επιπλέον πίεση στους πόρους. Εάν δεν πραγματοποιηθούν επενδύσεις σε προληπτικά μέτρα, οι δημόσιες δαπάνες για την υγειονομική περίθαλψη προβλέπεται να αυξηθούν κατά 1½ ποσοστιαία μονάδα του ΑΕγχΠ στην ΕΕ μεταξύ 2007 και 2060. Η εξέλιξη των μελλοντικών δαπανών θα εξαρτηθεί από την αποδοτική διαχείριση και την εξισορρόπηση μεταξύ κόστους και οφέλους της τεχνολογικής προόδου, καθώς και από την επίτευξη καλύτερης αξιοποίησης του χρήματος μέσω της ενισχυμένης πρωτοβάθμιας περίθαλψης, της πρόληψης και της προαγωγής της υγείας, καθώς και μέσω του καλύτερου συντονισμού και της ορθολογικής χρήσης των πόρων.

Η μακροπρόθεσμη περίθαλψη έχει προσδιοριστεί ως βασικό ζήτημα της κοινωνικής προστασίας, λαμβάνοντας υπόψη το γηράσκοντα πληθυσμό. Οι υγειονομικές υπηρεσίες και οι υπηρεσίες μακροπρόθεσμης φροντίδας εξαρτώνται από τον επαρκή αριθμό προσωπικού τόσο με υψηλή όσο και με χαμηλή εξειδίκευση και αποτελούν ευκαιρία για τη δημιουργία θέσεων εργασίας στους τομείς φροντίδας.

Ο εκσυγχρονισμός έχει εδραιωθεί και σε άλλους κλάδους της κοινωνικής προστασίας με σκοπό την αναβάθμιση της κάλυψης των νέων κινδύνων και τη βελτίωση της ανταπόκρισης του συστήματος, π.χ. με την αύξηση των δαπανών για ενεργητικά μέτρα για την αγορά εργασίας ή με την αντιμετώπιση των χρηματοοικονομικών αντικινήτρων για την ανάληψη εργασίας ή για περισσότερη εργασία (βλ. μήνυμα 2). Καθώς οι προσπάθειες εκσυγχρονισμού πρέπει να συνεχιστούν σε όλα τα επίπεδα λειτουργίας της κοινωνικής προστασίας με σκοπό τη βελτίωση της αποτελεσματικής πρόσβασης για όλα τα άτομα που την χρειάζονται κατά βιώσιμο τρόπο, έχει ζωτική σημασία η εντατική παρακολούθηση όλων των διαφορετικών συστημάτων παροχών κοινωνικής προστασίας.

<u>Μήνυμα 4</u>: Τα συστήματα κοινωνικής προστασίας μπορούν να παίξουν ζωτικό ρόλο ως αυτόματοι σταθεροποιητές και να διατηρήσουν την παραγωγική ικανότητα της οικονομίας. Ωστόσο, τα κράτη μέλη βρίσκονται σε πολύ διαφορετική κατάταξη σε ό,τι αφορά την αντιμετώπιση της κρίσης. Σε ορισμένες χώρες διαπιστώνονται σοβαρές ανεπάρκειες και κενά στα δίκτυα κοινωνικής ασφάλειας. Σε άλλες χώρες με ώριμα συστήματα κοινωνικής προστασίας που μετριάζουν τον αντίκτυπο της κρίσης, η χρηματοοικονομική βιωσιμότητα αμφισβητείται μακροπρόθεσμα. Οι χώρες που αντιμετωπίζουν σοβαρές ανισορροπίες στα δημόσια οικονομικά έχουν πολύ μικρό περιθώριο ελιγμών για την αντιμετώπιση των κοινωνικών επιπτώσεων της κρίσης. Το εν λόγω ζήτημα δημιουργεί ιδιαίτερη ανησυχία για τα άτομα που συν τοις άλλοις έχουν χαμηλότερο επίπεδο προστασίας.

Η προώθηση της συμμετοχής στην αγορά εργασίας με παράλληλη αναβάθμιση της δικαιοσύνης, της αποδοτικότητας και της αποτελεσματικότητας των κοινωνικών δαπανών θα αποδειχθεί ζωτική για όλες τις χώρες, αφενός για την εξασφάλιση αντικυκλικής πορείας προς την οικονομική ανάπτυξη και αφετέρου για την αντιμετώπιση των δημοσιονομικών ανισορροπιών.

Κατά τα τελευταία 50 έτη, ιδίως μεταξύ των αρχών της δεκαετίας του '70 και των αρχών της δεκαετίας του '90, διαπιστώσαμε μια **διαρθρωτική αύξηση του μεριδίου των δαπανών**

κοινωνικής προστασίας ως ποσοστού του ΑΕγχΠ στα κράτη μέλη. Υπάρχουν αρκετοί λόγοι για την εν λόγω τάση. Πρώτον, τα συστήματα κοινωνικής προστασίας ωριμάζουν και αυξάνεται η κάλυψη. Δεύτερον, εισάγονται νέα είδη παροχών, όπως διαπιστώθηκε με τα οικογενειακά επιδόματα, τα επιδόματα παιδιού και τα επιδόματα μακροπρόθεσμης φροντίδας. Τρίτον, οι δημογραφικές, κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές (π.χ. η εξέλιξη της οικογενειακής δομής) μπορούν να αυξήσουν τη ζήτηση για κοινωνική προστασία ακόμη και στο πλαίσιο της συνεχούς συγκρότησης συστημάτων κοινωνικής προστασίας. Τέταρτον, οι σχετικές τάσεις τιμών καθώς και οι κανόνες τιμαριθμικής αναπροσαρμογής μπορούν να οδηγήσουν σε μακροπρόθεσμες αυξήσεις ή μειώσεις του μεριδίου του ΑΕγχΠ που διοχετεύεται στην κοινωνική προστασία – ιδίως στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης. Πέμπτον, οι ανεπάρκειες των παροχών και η έλλειψη σαφών δημοσιονομικών περιορισμών και υποχρεώσεων λογοδοσίας μπορούν επίσης να συμβάλουν σε μακροπρόθεσμες αυξήσεις δαπανών. Τέλος, παρατηρείται **υστέρηση όταν διατηρούνται οι αυξήσεις της βραχυπρόθεσμης ανεργίας με αποτέλεσμα τον μακροπρόθεσμο αποκλεισμό από την αγορά εργασίας**.

Η τελευταία από τις εν λόγω επιπτώσεις προκύπτει όταν διαπιστώνεται ανάκαμψη στην αγορά εργασίας και οι άνεργοι δεν εντάσσονται εκ νέου στην αγορά εργασίας με αποτέλεσμα την μακροπρόθεσμη ανεργία, την ανικανότητα ή τις παροχές πρόωρης συνταξιοδότησης.

Η ανάλυση της εξέλιξης των κοινωνικών δαπανών και του δημοσίου ελλείμματος έναντι του οικονομικού κύκλου προσδιορίζει το βαθμό στον οποίο οι κοινωνικές δαπάνες είναι αντικυκλικές, τόσο σε καλές, όσο και σε κακές συγκυρίες. **Οι δαπάνες κοινωνικής προστασίας γενικά μπορούν να ανταποκρίνονται περισσότερο ή λιγότερο στον οικονομικό κύκλο**. Πρώτον, με βάση ορισμένες περιπτώσεις διαπιστώνεται ότι η αντιδραστικότητα στον κύκλο μπορεί να αυξηθεί ή να μειωθεί από τη διαμόρφωση των κανόνων για τη χορήγηση διαφόρων ειδών παροχών. Τα κριτήρια επιλεξιμότητας και τα επίπεδα παροχών σαφώς επηρεάζουν την αξιοποίηση του δικαιώματος σε παροχές. Δεύτερον, η σχέση των δαπανών κοινωνικής προστασίας με την οικονομική μεγέθυνση εξαρτάται από το βαθμό στον οποίο η ανάπτυξη δημιουργεί θέσεις εργασίας.

Η αντικυκλική συμπεριφορά στο πλαίσιο των κοινωνικών δαπανών συμβάλλει στη διατήρηση της παραγωγικής ικανότητας της οικονομίας, καθώς επιτρέπει περιθώρια ελιγμών σε περιόδους ύφεσης. Η αντικυκλική συμπεριφορά στις δημόσιες δαπάνες, ιδίως στις κοινωνικές δαπάνες, έχει ιδιαίτερη βαρύτητα στο πλαίσιο της ανάκαμψης της οικονομίας που βρίσκεται σε ύφεση. Ωστόσο, όταν το ΑΕγχΠ συρρικνώνεται, οι κρατικές δημοσιονομικές ισορροπίες συχνά υφίστανται πίεση, με αποτέλεσμα να προκύπτει το ζήτημα του τρόπου χρηματοδότησης των αυξήσεων των δαπανών με παράλληλη αποφυγή της διόγκωσης των ελλειμμάτων. Οι αυξήσεις των δαπανών κοινωνικής προστασίας πρέπει να θεωρηθούν ως μέρος μιας δέσμης μέτρων ανάκαμψης και όχι ως μόνιμο στοιχείο, το οποίο λειτουργεί κατ' αυτόν τον τρόπο ως αυτόματος σταθεροποιητής. Η υστέρηση και τα διατηρούμενα δημοσιονομικά ελλείμματα που συσσωρεύονται με το πέρασμα των ετών μπορούν κατ' αυτό τον τρόπο να αποφευχθούν.

Οι χώρες με ώριμα συστήματα κοινωνικής προστασίας, όπου οι κοινωνικές δαπάνες αυξάνονται όταν αυξάνεται η ανεργία και μειώνονται σημαντικά στη συνέχεια, τείνουν επίσης να έχουν ισχυρή δημοσιονομική κατάσταση. Σε χώρες όπου οι σταθεροποιητές έπαιξαν το ρόλο τους αποτελεσματικά σε καιρούς κρίσης, αλλά οι κοινωνικές δαπάνες δεν αυξήθηκαν ουσιαστικά στις καλές συγκυρίες, η δημοσιονομική κατάσταση είναι λιγότερο ευνοϊκή. Σε άλλες χώρες, οι κοινωνικές δαπάνες δεν παρουσιάζουν ισχυρή σχέση με τον επιχειρηματικό κύκλο και μάλλον έχουν αυξηθεί σταθερά από τη δεκαετία του '80,

αντικατοπτρίζοντας την ισχυροποίηση του κράτους πρόνοιας. Άλλες χώρες έχουν αξιοποιήσει τις πρόσφατες περιόδους χαμηλών ποσοστών ανεργίας για να βελτιώσουν τα δίκτυα ασφάλειάς τους και να αντιμετωπίσουν τα υψηλά ποσοστά φτώχειας μέσω της βελτίωσης της κατάστασης των πλέον απομακρυσμένων από την αγορά εργασίας. Σε πολλές χώρες, έχουν καταβληθεί προσπάθειες για την αντιμετώπιση της έλλειψης κινήτρων για την είσοδο στην αγορά εργασίας μέσω επαρκών μεταβιβάσεων, ενεργητικών πολιτικών για την αγορά εργασίας και εξισορρόπησης μεταξύ δικαιωμάτων και υποχρεώσεων.

Παράλληλα, η ανάλυση επισημαίνει ότι υπάρχουν **σημαντικά κενά ως προς την κάλυψη και την επάρκεια σε αρκετά κράτη μέλη**, υπογραμμίζοντας ότι διαπιστώνεται η ανάγκη για συμπλήρωση και/ή ενίσχυση των συστημάτων κοινωνικής προστασίας, μεταξύ άλλων, με την υποστήριξη των ανέργων, την πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη για όλους και την εξασφάλιση επαρκών παροχών συνταξιοδότησης, συν τοις άλλοις, για τα άτομα με άτυπες μορφές εργασίας. Στο πλαίσιο μιας τέτοιας διαδικασίας είναι σημαντική η άντληση διδαγμάτων από το παρελθόν και η εδραίωση συστημάτων προστασίας που ενθαρρύνουν την ενεργό συμμετοχή και καλύπτουν όλους τους βασικούς κοινωνικούς κινδύνους.

Στο πλαίσιο της ανάλυσης τεκμηριώνεται ότι τα κράτη μέλη έχουν προβεί σε βήματα προς **την αναδιαμόρφωση των συστημάτων κοινωνικής προστασίας ώστε να ενθαρρύνουν τη δραστηριότητα και την ένταξη**. Ωστόσο, είναι επίσης σαφές ότι οι καλές οικονομικές επιδόσεις αποτελούν προϋπόθεση για την ομαλή λειτουργία των συστημάτων κοινωνικής προστασίας. Οι καλές επιδόσεις στον τομέα της απασχόλησης είχαν πάντα ζωτική σημασία για τη βιωσιμότητα των συστημάτων κοινωνικής προστασίας, αλλά λόγω της γήρανσης καθίσταται ουσιώδες το άνοιγμα των αγορών εργασίας ώστε να προσελκύουν τα άτομα που εξακολουθούν να υποεκπροσωπούνται στην απασχόληση. Συνεπώς, ο εκσυγχρονισμός των αναγκών της κοινωνικής προστασίας πρέπει να συνοδεύεται από την ταχεία πρόοδο με αποτελεσματικές στρατηγικές για την ανάπτυξη και για περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας.

* * *

Σε ό,τι αφορά την υγειονομική περίθαλψη, ο πρόεδρος των ΗΠΑ κ. Obama δήλωσε πρόσφατα: «Εφόσον οι Ευρωπαίοι το έχουν καταφέρει, γιατί δεν θα μπορούσαμε και εμείς;». Πράγματι, η παρούσα έκθεση, που βασίζεται στην κοινή εμπειρία 27 κρατών μελών που συνεργάζονται στο πλαίσιο της κοινωνικής ανοιχτής μεθόδου συντονισμού (ΑΜΣ), καταδεικνύει ότι οι Ευρωπαίοι μπορούν να είναι περήφανοι για τα επιτεύγματα των συστημάτων κοινωνικής προστασίας τους. Όχι μόνο συνέβαλαν πολύ σημαντικά στην αποφυγή της μετατροπής της οικονομικής κρίσης σε πολιτικό αδιέξοδο, αλλά έχουν υποβληθεί σε ολοκληρωμένο εκσυγχρονισμό, σύμφωνα με τη γενική στρατηγική της Λισαβόνας. Ωστόσο, η κοινωνική προστασία δεν επαρκεί για τον περιορισμό ή την πρόληψη της φτώχειας και του αποκλεισμού. Η διατήρηση της θέσης εργασίας παραμένει πράγματι η καλύτερη διασφάλιση κατά της φτώχειας και του αποκλεισμού και κατ' αυτήν την έννοια επιβεβαιώνει και μια σημαντική αρχή της στρατηγικής της Λισαβόνας. Η παρούσα έκθεση τονίζει ακριβώς ότι ο ενάρετος κύκλος της συμμετοχής στην απασχόληση και η διαβίωση χωρίς συνθήκες φτώχειας δεν λειτούργησε πάντοτε όπως έπρεπε κατά την τελευταία δεκαετία: σοβαρά εμπόδια αντιμετωπίζουν οι πιο ευάλωτες ομάδες, όπως τα άτομα με χαμηλή ειδίκευση, οι μονογονικές οικογένειες ή οι μετανάστες. Επιπλέον, στο πλαίσιο ορισμένων από τις πρόσφατες εξελίξεις δεν έχει δοθεί αρκετή προσοχή στη διάδραση μεταξύ των ευέλικτων αγορών εργασίας και της ποιότητας της εργασίας, ιδίως σε σχέση με τον αντίκτυπό της στη διάσταση του φύλου. Κατά συνέπεια, ενώ πρέπει να εξακολουθήσει να

δίνεται έμφαση στην προώθηση της ανάπτυξης και της απασχόλησης, θα έχουν επίσης κρίσιμη σημασία η καταπολέμηση της παιδικής φτώχειας, η δυναμικότερη ενασχόληση με την ενεργητική ένταξη και γενικότερα η καταπολέμηση του κατακερματισμού της αγοράς εργασίας και η προώθηση ποιοτικών θέσεων εργασίας.

Αυτό δεν σημαίνει ότι το έργο του εκσυγχρονισμού της κοινωνικής προστασίας έχει ολοκληρωθεί· μάλλον το αντίθετο. Η αξιοποίηση προγενέστερων επιτευγμάτων και μεταρρυθμίσεων πρέπει να συνεχιστεί και να υλοποιηθεί πλήρως με στρατηγικές για την ανάπτυξη και την απασχόληση. Η εδραίωση των συνταξιοδοτικών μεταρρυθμίσεων θα απαιτήσει περαιτέρω προσπάθειες για την προώθηση της μεγαλύτερης επαγγελματικής ζωής, η οποία με τη σειρά της ενισχύει το εγχείρημα της καταπολέμησης των ανισοτήτων στην υγεία και της βελτίωσης της υγείας και της ασφάλειας στην εργασία.

Η διάσταση της προώθησης των ενεργητικών πολιτικών για την κοινωνική προστασία δεν θα μειωθεί, αλλά αντίθετα πρέπει να επεκταθεί ώστε να καλύψει τομείς πέρα από την υγεία και τις συντάξεις, καθώς χρήζει μεγαλύτερης προσοχής από τους αρμόδιους επιτελείς.

Τέλος, κοιτώντας πέρα από το 2010, διαπιστώνεται ότι η πραγματικά προσβάσιμη και δημοσιονομικά βιώσιμη παροχή βασικών υπηρεσιών όπως η παιδική φροντίδα, η υγειονομική περίθαλψη, η μακροπρόθεσμη φροντίδα, η διά βίου μάθηση θα αποτελέσουν βασικά στοιχεία οποιασδήποτε στρατηγικής για την αντιμετώπιση κρίσης.